

Analiza usklađenosti studijskih programa s odgovarajućom razinom kvalifikacija u Bosni i Hercegovini

ANITA LUKENDA¹, MARIJA KREŠIĆ^{2*}

¹Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti Sveučilišta u Mostaru, Matice Hrvatske b.b., Mostar, Bosna i Hercegovina, anita.lukenda@fpmoz.sum.ba

²Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti Sveučilišta u Mostaru, Matice Hrvatske b.b., Mostar, Bosna i Hercegovina, marija.kresic@fpmoz.sum.ba

*Kontakt autor: anita.lukenda@fpmoz.sum.ba

Sažetak Važan element reforme visokoga obrazovanja u skladu s Bolonjskom deklaracijom je izrada kvalifikacijskog okvira koji omogućuje prepoznatljivost i usporedivost kvalifikacija stečenih završetkom svakog od triju ciklusa studiranja. S obzirom na to da je Bosna i Hercegovina od 2003. godine potpisnica Bolonjske deklaracije, u ovom se radu nastojalo otkriti u kojoj mjeri odabrani programi nastavničkih studija na Sveučilištu u Mostaru udovoljavaju implementaciji bolonjskog procesa u Bosni i Hercegovini. Cilj rada bio je utvrditi jesu li kompetencije i ishodi učenja koji se stječu završetkom drugog ciklusa određenih nastavničkih studija Sveučilišta u Mostaru usklađeni s deskriptorima koji opisuju sedmu razinu kvalifikacija u Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini, a samim time i s deskriptorima kvalifikacija drugog ciklusa studiranja Kvalifikacijskog okvira europskog prostora visokog obrazovanja. Na temelju provedene kvalitativne analize sadržaja odabranih programa nastavničkih studija Sveučilišta u Mostaru ustvrđeno je da treba uložiti dodatne napore kako bi se postigla veća usklađenost ishoda učenja i kompetencija tih studija s deskriptorima kvalifikacija navedenih u Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: bolonjski proces, Bosna i Hercegovina, Kvalifikacijski okvir europskog prostora visokog obrazovanja, reforma visokoga obrazovanja, nastavnički studiji Sveučilišta u Mostaru

Analysis of the alignment of teacher education programs with the qualifications framework in Bosnia and Herzegovina

ANITA LUKENDA¹, MARIJA KREŠIĆ^{2*}

¹Faculty of Science and Education, University of Mostar, Matice Hrvatske b.b., Mostar, Bosnia and Herzegovina, anita.lukenda@fpmoz.sum.ba

² Faculty of Science and Education, University of Mostar, Matice Hrvatske b.b., Mostar, Bosnia and Herzegovina, marija.kresic@fpmoz.sum.ba

*Correspondence: anita.lukenda@fpmoz.sum.ba

Abstract One important element of the reform of higher education in line with the *Bologna Declaration* has been the elaboration of qualifications framework for higher education providing readable and comparable qualifications for all three cycles. Considering the fact that Bosnia and Herzegovina signed the Bologna Declaration in 2003, this paper attempts to explore the extent to which the selected teacher education programs at the University of Mostar are aligned with the requirements of the Bologna Process. More precisely, the aim of this paper is to find out whether the competences and learning outcomes of the selected second-cycle teacher education programs at the University of Mostar are aligned with descriptors describing the seventh level of the *Baseline of the Qualifications Framework in Bosnia and Herzegovina* as well as with the second-cycle qualification descriptors of the *Framework of Qualifications of the European Area of Higher Education*. On the basis of a qualitative content analysis of the selected teacher education programs at the University of Mostar, it was concluded that additional effort was needed in order to improve alignment of the competences and learning outcomes of the mentioned study programs with the descriptors of qualifications in the *Baseline of the Qualifications Framework in Bosnia and Herzegovina*.

Key words: Bologna Process; Bosnia and Herzegovina; Framework of Qualifications of the European Area of Higher Education; reform of higher education, teacher education programs at the University of Mostar

1 Uvod

Bolonjski proces, odnosno reforma visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, započela je potpisivanjem Bolonjske deklaracije 2003. godine. Time se Bosna i Hercegovina uključila u europski prostor visokog obrazovanja. Ideja o stvaranju usporedivih programa na visokoškolskoj razini u Europi javila se 1998. godine u Sorboni kada su ministri obrazovanja Francuske, Njemačke, Velike Britanije i Italije potpisali Sorbonsku deklaraciju. Usuglasili su se da je kreiranje europskog prostora visokog obrazovanja od ključne važnosti za promicanje mobilnosti građana i njihovo zapošljavanje na području europskog kontinenta (Bolonjska deklaracija, 1999). Godinu dana kasnije u Bolonji je 26 europskih država potpisalo Bolonjsku deklaraciju, čiji je glavni cilj stvaranje europskog prostora visokog obrazovanja. Potpisivanjem Bolonjske deklaracije uslijedila je reforma visokog obrazovanja koju karakterizira:

- prihvaćanje sustava lako prepoznatljivih i usporedivih stupnjeva te uvođenje dodatka diplomi, čime se omogućuje lakša zapošljivost i međunarodna konkurentnost europskog sustava visokog obrazovanja
- prihvaćanje sustava temeljenog na dvama glavnim ciklusima: preddiplomskom i diplomskom
- uvođenje bodovnog sustava ECTS kako bi se omogućila mobilnost studenata
- promicanje mobilnosti studenata i akademskog osoblja
- promicanje europske suradnje u osiguranju kvalitete u cilju razvijanja usporedivih kriterija i metodologija
- promicanje europske dimenzije u visokome školstvu, posebice u razvoju nastavnih programa i međuinstitucionalnoj suradnji (Bolonjska deklaracija, 1999).

Ono što općenito karakterizira Bolonjski proces, pa tako i reformu visokoga obrazovanja u BiH, jest uvođenje interne i eksterne evaluacije visokoškolskih ustanova (osiguranje kvalitete), nastavni planovi i programi koji se temelje na ishodima učenja i razvijanju kompetencija te mobilnost studenata i akademskog osoblja.

U nastavku ovoga rada prvo će biti opisano kako je tekao proces reforme visokoga obrazovanja s naglaskom na stvaranje Kvalifikacijskog okvira europskog prostora visokog obrazovanja te Osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini. Njihov glavni cilj je stvaranje zajedničkog temelja koji će olakšati usporedivost programa i kvalifikacija koje se stječu završetkom određene razine visokoškolskog obrazovanja. Drugi dio rada obuhvaća prikaz istraživanja kojim se željelo utvrditi u kojoj mjeri izabrani programi nastavničkih studija na Sveučilištu u Mostaru udovoljavaju implementaciji bolonjskog procesa u Bosni i Hercegovini, odnosno jesu li kompetencije i ishodi učenja koji se stječu završetkom studija usporedivi s Kvalifikacijskim okvirom europskog prostora visokog obrazovanja, odnosno s kvalifikacijama koje se navode u Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini.

1.1 Kvalifikacijski okvir europskog prostora visokog obrazovanja

U Sorbonskoj, kao i u Bolonjskoj deklaraciji, iznesena je namjera stvaranja snažne, kompetitivne, na znanju utemeljene Europe i europskog zajedništva u gospodarskom i finansijskom smislu. No u navedenim deklaracijama je također istaknuto da to nije dovoljno, nego da Europa treba nastaviti jačati svoje intelektualno, kulturno, socijalno, znanstveno i tehnološko područje koje ima iznimno veliku tradiciju i postignuća. Naglašeno je kako je u tome veliku ulogu imalo visoko obrazovanje te da će ono nastaviti biti od presudne važnosti u tom smislu. Međutim, kako bi visoko obrazovanje moglo adekvatno odgovoriti na brojne zahtjeve, nužno je stvoriti europski prostor visokog obrazovanja. Štoviše, trebalo je europski sustav visokoga obrazovanja učiniti privlačnijim i kompetitivnijim u odnosu na sve ostale visokoškolske sustave u svijetu. To je značilo poduzimanje reforme visokoškolskog obrazovanja u Europi.

Krajem 90-ih godina 20. stoljeća u Europi su postojale vrlo različite i složene strukture akademskih stupnjeva (EC/EACEA/Eurydice, 2020). Faber i Westerheijden (2011) podsjećaju da je Guy Haug, kako bi opisao tu situaciju, osmislio izraz „džungla akademskih stupnjeva“ (*jungle of degrees*). Također, prije pokretanja bolonjskog procesa visokoškolske kvalifikacije nisu bile jasno definirane i prepoznatljive u odnosu na programe studija koji su vodili prema tim kvalifikacijama (BFWG, 2005). Stoga, kako bi se uspostavila stvarna

transparentnost europskih sustava visokog obrazovanja, u okviru Sorbonske i Bolonjske deklaracije donesena je odluka o izradi zajedničkog temelja s dvama glavnim ciklusima koji će podijeliti visoko obrazovanje na različite razine (Danish Bologna Seminar, 2003). Naime, utvrđeno je kako je potrebno imati prepoznatljive i usporedive akademske stupnjeve pa je donesena odluka o izradi kvalifikacijskog okvira za europski prostor visokog obrazovanja na temelju kojeg će biti izrađeni nacionalni kvalifikacijski okviri (EC/EACEA/Eurydice, 2020).

Svi ciljevi navedeni u Bolonjskoj deklaraciji, kao i ostali koji su dodani u okviru Praškog komunikea (Prague Communiqué, 2001), mogu se smatrati razlogom zbog kojeg je donesena odluka o izradi kvalifikacijskog okvira europskog prostora visokog obrazovanja (Danish Bologna Seminar, 2003; EC/EACEA/Eurydice, 2020). Neki autori (Feeney i Horan, 2015; Feeney i Hogan, 2016) veću važnost u tom pogledu daju prvom cilju Bolonjske deklaracije, koji poziva na prihvaćanje lako prepoznatljivih i usporedivih akademskih stupnjeva. Drugi (BFUG, 2005) navode da je drugi cilj Bolonjske deklaracije, koji govori o prihvaćanju sustava temeljenog na dvama glavnim studijskim ciklusima, bio prvi i najvažniji korak u procesu izrade kvalifikacijskog okvira europskog prostora visokog obrazovanja.

Na temelju svog nacionalnog projekta o deskriptorima kvalifikacija Danska je održala bolonjski seminar o strukturama kvalifikacija u europskom visokom obrazovanju 2003. godine. Dvije glavne preporuke tog seminara ugrađene su u Berlinski komunike (Danish Bologna Seminar, 2003; EC/EACEA/Eurydice, 2020). Naime, na drugom sastanku ministara zaduženih za visoko obrazovanje u Europi, koji je održan u Berlinu 2003. godine, predloženo je sljedeće:

„Ministri potiču države članice na izradu okvira usporedivih i kompatibilnih kvalifikacija za svoje sustave visokog obrazovanja, koji trebaju nastojati opisati kvalifikacije u smislu opterećenja, razine, ishoda učenja, kompetencija i profila. Oni se također obvezuju izraditi opći okvir kvalifikacija za Europski prostor visokog obrazovanja“ (Berlin Communiqué, 2002, 4).

Detaljniji razlozi zbog kojih je bilo nužno izraditi opći kvalifikacijski okvir za europski prostor visokog obrazovanja navedeni su u dokumentu Kvalifikacijski okvir za europski prostor visokog obrazovanja (*A Framework for Qualifications*

of the European Higher Education Area) iz 2005. godine, a koji je poslužio kao pripremno izvješće sastanka ministara te godine u Bergenu. Razlozi su bili sljedeći: pomoći bolonjskom procesu uspostaviti punu transparentnost izgradnjom zajedničkih osnova za razumijevanje europskih visokoškolskih sustava i njihovih kvalifikacija, poboljšati priznavanje stranih kvalifikacija i pojačati mobilnost građana. Također, opći okvir za kvalifikacije u visokom obrazovanju je trebao pružiti smjernice zemljama za izradu nacionalnih okvira te omogućiti osiguranje kvalitete (BFWG, 2005).

Kvalifikacijski okvir za europski prostor visokog obrazovanja je usvojen na spomenutom sastanku ministara zaduženih za visoko obrazovanje u Bergenu 2005. godine (Bergen Communique, 2005). U dokumentu se pošlo od definicije kvalifikacija iz članka 1.1. Konvencije o priznavanju UNESCO-a i Vijeća Europe usvojene u Lisabonu 1997. godine. Prema toj definiciji kvalifikacije u visokom obrazovanju su: „Svaki stupanj, diploma ili neka druga potvrda koju je izdalo nadležno tijelo, a kojom se potvrđuje da su postignuti određeni ishodi učenja obično nakon uspješnog okončanja priznatog visokoškolskog programa studija“. Sâm kvalifikacijski okvir za europski prostor visokog obrazovanja je metaokvir koji se sastoji od triju ciklusa, sadrži generičke deskriptore temeljene na ishodima učenja za ta tri ciklusa, kao i pripadajuće bodove (Danish Bologna Seminar, 2003; ENQA, 2012). Kvalifikacijski okvir za europski prostor visokog obrazovanja ne propisuje ni sadržaj ni oblik sustava nacionalnih kvalifikacija, nego se o njima trebaju brinuti relevantne nacionalne vlasti (Danish Bologna Seminar, 2003). Na sastanku u Bergenu ministri zaduženi za visoko obrazovanje su se također obvezali izraditi nacionalne okvire kvalifikacija za visoko obrazovanje do 2010. godine (Bergen Communique, 2005; ENQA, 2012).

Mnoge zemlje u Europi su i prije pokretanja bolonjskog procesa preispitivale strukture visokoškolskih kvalifikacija u cilju modernizacije svojih obrazovnih sustava, a sve kako bi se suočile s izazovima globalizacije (Danish Bologna Seminar, 2003). No prije potpisivanja Bolonjske deklaracije samo su Irska i Velika Britanija, odnosno Engleska i Škotska izradile kvalifikacijske okvire koji su potom poslužili kao model za izradu kvalifikacijskog okvira europskog prostora visokog obrazovanja (EC/EACEA/Eurydice, 2020).

Združena inicijativa za kvalitetu (*Joint Quality Initiative*), koja je osnovana 2001. godine, imala je ključnu ulogu u izradi kvalifikacijskog okvira europskog prostora visokog obrazovanja. Ta se neformalna mreža za osiguranje kvalitete i akreditaciju studijskih ciklusa prvog i drugog stupnja u Europi sastojala od stručnjaka iz Austrije, Belgije, Danske, Njemačke, Irske, Italije, Nizozemske, Norveške, Španjolske, Švedske, Švicarske i Velike Britanije (Danish Bologna Seminar, 2003). Združena inicijativa za kvalitetu je na sastanku u Dublinu 2002. godine izradila deskriptore za prvi i drugi ciklus studiranja, koji su po tome dobili naziv Dublinski deskriptori¹ (EC/EACEA/Eurydice, 2020). Cilj formuliranja deskriptora bio je identificirati one akademske i druge zahtjeve koji su, kao ishodi studija, karakteristični za prvostupnike i one koji su karakteristični za magistre struke. Združena inicijativa za kvalitetu je formulirala zajedničke deskriptore kvalifikacije, a ne zajedničke deskriptore razine (Danish Bologna Seminar, 2003). Dublinski deskriptori bili su generičke prirode i sadržavali su pet dimenzija, i to: znanje, primjenu znanja, komunikacijske vještine, vještine rješavanja problema i vještine učenja te su predloženi kao deskriptori za kvalifikacijski okvir europskog prostora visokog obrazovanja. Nakon održane ministarske konferencije u Berlinu, Radna skupina za kvalifikacijski okvir grupe za praćenje bolonjskog procesa je zatražila od Združene inicijative za kvalitetu da izradi i deskriptore za kratki sveučilišni ciklus, kao i deskriptore za treći ciklus koji se odnosio na doktorske studije, što je ona i učinila. Na temelju svega toga, Radna skupina za kvalifikacijski okvir grupe za praćenje bolonjskog procesa je pripremila izvješće i prijedlog o kvalifikacijskom okviru za europski prostor visokog obrazovanja koji je, kako je već navedeno, usvojen u Bergenu 2005. godine (EC/EACEA/Eurydice, 2020).

Usvajanje kvalifikacijskog okvira za europski prostor visokog obrazovanja 2005. godine dovelo je do nastanka planova o izradi kvalifikacijskog okvira Europske unije. Naime, Europska komisija je 2006. godine iznijela preporuku o uspostavi Europskog kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje (BFUG, 2007). I dok se u okviru bolonjskog procesa uvodio i počeo implementirati kvalifikacijski okvir koji se odnosio samo na visoko obrazovanje, istovremeno

1 Dublinski deskriptori ili opisnice su kriteriji za razlikovanje pojedinih stupnjeva visokoškolskog obrazovanja. Oni su deskriptori kvalifikacija koji definiraju ishode učenja važne za različite sveučilišne cikluse studiranja.

se radilo na kvalifikacijskom okviru za zemlje članice EU-a, koji je uključivao sve obrazovne razine, sve oblike učenja te se odnosio i na opće obrazovanje, kao i na strukovno obrazovanje i izobrazbu (Bologna Process Coordination Group, 2009; EC/EACEA/Eurydice, 2020). Europski kvalifikacijski okvir za cjeloživotno učenje usvojen je 2008. godine i strukturno je usklađen s kvalifikacijskim okvirom za europski prostor visokog obrazovanja. Međutim, u odnosu na njega, kvalifikacijski okvir za cjeloživotno učenje Europske unije obuhvaća osam razina obrazovanja i ima drugačije deskriptore (Bologna Process Coordination Group, 2009; Karseth i Solbrekke, 2010). Na konferenciji u Bukureštu održanoj 2012. godine ministri zaduženi za visoko obrazovanje poduzeli su potrebne radnje kako bi se dva europska kvalifikacijska okvira povezala. Naime, ministri su se izrijekom obvezali da će povezati kvalifikacije prvog, drugog i trećeg ciklusa Kvalifikacijskog okvira za visoko obrazovanje s razinama 6., 7. i 8. Europskog kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje (Bucharest Communiqué, 2012). To je stvorilo mogućnost da nacionalni kvalifikacijski okviri budu usklađeni s obama navedenim kvalifikacijskim okvirima (BWGQF, 2012).

O uključivanju kvalifikacija kratkog sveučilišnog ciklusa kao samostalne razine kvalifikacija unutar kvalifikacijskog okvira europskog prostora visokog obrazovanja raspravljalo se i prije, no tek se na sastanku ministara zaduženih za visoko obrazovanje u Parizu 2018. godine o tome postiglo suglasje. Tada je odlučeno da se zemljama članicama prepusti odabrati hoće li ili ne uključiti kvalifikacije kratkog sveučilišnog ciklusa u svoje nacionalne kvalifikacijske okvire (EC/EACEA/Eurydice, 2020).

U proces izrade nacionalnih kvalifikacijskih okvira uključilo se Vijeća Europe. Naime, na sastanku ministara zaduženih za visoko obrazovanje u Londonu, održanom 2007. godine, upućena je molba Vijeću Europe da zemljama sudionicama bolonjskog procesa pomogne u izradi nacionalnih kvalifikacijskih okvira (London Communiqué, 2007). Zadaća Vijeće Europe je bila pružati primjere i iskustva dobre prakse, a ne izrađivati nacionalne kvalifikacijske okvire umjesto relevantnih nacionalnih vlasti niti im davati upute o tome kako to uraditi (Bologna Process Coordination Group, 2009).

Izrada i implementacija nacionalnih kvalifikacijskih okvira za visoko obrazovanje uključuje poduzimanje jedanaest različitih aktivnosti u svrhu njihova usklađivanja s kvalifikacijskim okvirom europskog prostora visokoga obrazovanja. U obzir se također uzima i to koriste li nacionalne vlasti, i u koju svrhu, nacionalni kvalifikacijski okvir. Većina zemalja je ispunila svoje obveze koje se tiču uspostave i korištenja nacionalnih kvalifikacijskih okvira. Prema izvješću EC/EACEA/Eurydice iz 2020. godine, trideset je zemalja uspostavilo svoje nacionalne kvalifikacijske okvire te ih je samocertificiralo u skladu s kvalifikacijskim okvirom za europski prostor visokog obrazovanja. Također, u tim zemljama nacionalne vlasti koriste nacionalni kvalifikacijski okvir u barem jednu dogovorenu svrhu. Bosna i Hercegovina se u tom pogledu nalazi na sredini puta i trebala bi ubrzati aktivnosti na ispunjavanju preostalih zahtjeva (EC/EACEA/Eurydice, 2020).

1.2 Kvalifikacijski okvir u Bosni i Hercegovini

Kako je ranije navedeno, Bosna i Hercegovina je prihvatila Bolonjsku deklaraciju i započela proces reformi kako bi mogla postati dio europskog prostora visokog obrazovanja 2003. godine. Aktivnosti na izradi kvalifikacijskog okvira otpočele su 2005. godine (MCP, 2010). Na državnoj razini su 2007. godine usvojena tri dokumenta, od kojih je naročito važan Okvir za visokoškolske kvalifikacije u Bosni i Hercegovini. Taj dokument je nastao kao rezultat projekta koji su u suradnji osmislili i proveli Europska komisija i Vijeće Europe. Projekt je nosio naziv *Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini*, a u njegovoj su izradi, osim predstavnika spomenutih međunarodnih tijela, sudjelovali i predstavnici ministarstava zaduženih za obrazovanje sa svih razina vlasti u Bosni i Hercegovini, sveučilišni predstavnici, studentski predstavnici te predstavnici socijalnih partnera (Vijeće Europe i Europska komisija, 2007). Okvir za visokoškolske kvalifikacije u Bosni i Hercegovini je u cijelosti ugrađen u Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini (Ministarstvo civilnih poslova Vijeća ministara BiH, 2010).

Dokument Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini iz 2010. godine je, prema Ministarstvu civilnih poslova Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, temelj za donošenje Kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini

za koji je bilo planirano da bude izrađen najkasnije 2015. godine. U istom se dokumentu navodi da su Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini prvi dokument Bosne i Hercegovine o kvalifikacijskom okviru za sve razine obrazovanja te da je usklađen s Europskim kvalifikacijskim okvirom za cjeloživotno učenje. Nadalje, navodi se da će se pitanje kvalifikacijskog okvira dalje razrađivati i utvrđivati na temelju predviđenih izmjena i dopuna važećeg zakonodavstva i, ako bude nužno, donošenjem posebnih zakona i podzakonskih akata. U tom smislu je u dokumentu Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini najavljeno: „(...) utemeljenje interesornog povjerenstva koje će izraditi i predložiti radni plan svih glavnih aktivnosti u okviru izrade kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini...” (MCP, 2010, 18). Na temelju tog izraženog cilja Vijeće ministara Bosne i Hercegovine (2015) je usvojilo Akcijski plan za izradu i provedbu kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2014. – 2020.

U tablici 1 prikazani su generički deskriptori koji opisuju 7. razinu kvalifikacija u Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini. Prikazana je samo 7. razina kvalifikacija jer su u istraživanju korišteni isključivo programi diplomskog studija.

Tablica 1: Generički deskriptori 7. razine kvalifikacija

znanje činjenično i teorijsko	vještine (spoznajne, psihomotoričke i socijalne)	kompetencije (samostalnost i odgovornost)
<p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • može pokazati sistematično razumijevanje i savladavanje znanja u svom području studija/disciplini, koje se temelji na, odnosno proširuje i/ili nadograđuje s razinom dodiplomskog studija (prvi stupanj), i što predstavlja osnovu ili mogućnost za originalnost pri razvoju i/ili primjeni ideja, obično u kontekstu istraživačkog rada. 	<p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • može primijeniti svoje znanje i razumijevanje, kao i sposobnosti rješavanja problema na nove i nepoznate sredine unutar šireg (ili interdisciplinarnog) konteksta u vezi s njihovim područjem studija; • može primijeniti konceptualno i apstraktno razmišljanje uz visoku razinu sposobnosti i kreativnosti, čime se omogućava: <ul style="list-style-type: none"> - kritička ocjena trenutnog istraživačkog i akademskog rada na najvišoj razini u datoj disciplini - ocjena različitih metodologija, formiranje kritičkog mišljenja i ponuda alternativnih rješenja. 	<p>Profesionalne kompetencije:</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ima sposobnost da integrira znanje i bavi se složenim problemima, te da formulira sudove na temelju nepotpunih ili ograničenih informacija, ali uz razmišljanje o socijalnim i etičkim odgovornostima vezanim za primjenu njihovog znanja ili sudova; • može prenositi svoje zaključke, znanje i razmišljanja na kojima se oni temelje, uz korištenje odgovarajućeg/odgovarajućih jezika, auditoriju koji nije specijaliziran i koji je specijaliziran, jasno i nedvosmisleno.

Osobne kompetencije:

Ova osoba:

- je u stanju da svoje znanje podigne na višu razinu, produbi razumijevanje svog područja studija ili discipline, i kontinuirano razvija osobne vještine, kroz samostalno učenje i razvoj;
- ima vještine učenja koje omogućavaju da nastave studij na način koji će uglavnom biti samousmjeren i autonoman;
- je stekla interpersonalne vještine i vještine timskog rada, primjerene različitim kontekstima učenja i zaposlenja, te pokazuje sposobnost vođenja i/ili pokretanja inicijative i daje doprinos promjeni i razvoju.

Deskriptori koji se navode u ovoj tablici odgovaraju Dublinskim deskriptorima koji su ugrađeni u Kvalifikacijski okvir europskog prostora visokog obrazovanja, a i povezani su s relevantnim razinama Europskog kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje. Stoga bi se kreatori studijskih programa u Bosni i Hercegovini trebali voditi ovim generičkim deskriptorima kvalifikacijskih razina kako bi njihovi programi bili usklađeni sa sličnim programima u drugim zemljama u Europi, čime se olakšava prepoznavanje i priznavanje domaćih kvalifikacija u inozemstvu.

2 Metodologija istraživanja

S obzirom na to da je Bosna i Hercegovina već blizu 20 godina u procesu reforme visokog obrazovanja, zanimalo nas je u kojoj mjeri odabrani nastavni planovi i programi nastavničkih studija na Sveučilištu u Mostaru udovoljavaju zahtjevima koje traži implementacija bolonjske reforme visokog obrazovanja. Pregledom relevantne literature uočen je nedostatak istraživanja o navedenoj problematici. Osim istraživanja koje je Krnić (2021) proveo u okviru svoje doktorske disertacije, nije pronađeno nijedno slično istraživanje na području Republike Hrvatske te Bosne i Hercegovine. Krnić je u svom radu, između ostalog, istraživao usklađenost kompetencija i ishoda učenja studijskih programa solo-pjevanja u Splitu i Zagrebu te Dublinskih deskriptora. Rezultati istraživanja pokazali su da studijski programi solo-pjevanja nisu u potpunosti usklađeni sa zahtjevima suvremenog visokog (glazbenog) obrazovanja.

Imajući u vidu navedeno, postavljen je sljedeći istraživački zadatak:

- Usporediti ishode i kompetencije koje se stječu završetkom diplomskog studija matematike, biologije i kemije, njemačkog jezika i književnosti te engleskog jezika i književnosti s generičkim deskriptorima koji se navode na 7. razini kvalifikacija u Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini.

U istraživanju je korištena metoda kvalitativne analize sadržaja. Kao uzorak korištena su četiri diplomatska programa nastavničkih studija na Sveučilištu u Mostaru, i to dva s Filozofskog fakulteta i dva s Fakulteta prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti. Programi su odabrani metodom jednostavnog slučajnog uzorka. Inače se nastavničke kompetencije na nastavničkim studijima Sveučilišta u Mostaru stječu samo na diplomskoj razini studija, a ne i na preddiplomskoj. Nadalje, svi odabrani programi nastavničkih diplomskih studija su jednopredmetni studiji, osim nastavničkog dvopredmetnog diplomskog studija biologije i kemije, jer na Fakultetu prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti ne postoji ni jednopredmetni diplomski nastavnički studij biologije ni jednopredmetni diplomski nastavnički studiji kemije. Radi se, dakle, o sljedećim dokumentima:

- Jednopedmetni diplomski studij matematike, Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti (2019)
- Dvopedmetni diplomski studij biologije i kemije, Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti (2020)
- Diplomski studij njemačkog jezika i književnosti, Filozofski fakultet (2018)
- Diplomski studij engleskog jezika i književnosti, Filozofski fakultet (2018).

Za potrebe ovog rada kao jedinice analize korištene su kompetencije i ishodi učenja koji se stječu završetkom studijskog programa. Izdvojene kompetencije i ishodi učenja promatrani su u odnosu na generičke deskriptore koji se navode na 7. razini *Osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini*.

Deskriptori su podijeljeni u pet dimenzija (znanje i razumijevanje, primjena znanja i razumijevanja, stvaranje prosudbi, komunikacijske sposobnosti i sposobnosti učenja) i prikazani su u tablici 2 uzimajući u obzir dimenzije koje se navode u Dublinskim deskriptorima.

Tablica 2: Dimenzije i deskriptori 7. razine kvalifikacija (2. ciklus studija)

		Ova osoba:
A	znanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> • može pokazati sistematično razumijevanje i svladavanje znanja u svom području studija/na disciplini, koje se temelji na, odnosno proširuje i/ili nadograđuje s razinom preddiplomskog studija (prvi stupanj) i što predstavlja osnovu ili mogućnost za originalnost pri razvoju i/ili primjeni ideja, obično u kontekstu istraživačkog rada.
		Ova osoba:
B	primjena znanja i razumijevanja	<ul style="list-style-type: none"> • može primijeniti svoje znanje i razumijevanje, kao i sposobnosti rješavanja problema, na nove i nepoznate sredine unutar šireg (ili interdisciplinarnog) konteksta u vezi sa svojim područjem studija. • može primijeniti konceptualno i apstraktno razmišljanje, uz visoku razinu sposobnosti i kreativnosti, čime se omogućava:

		- kritička ocjena trenutnog istraživačkog i akademskog rada na najvišoj razini u danoj disciplini
		- ocjena različitih metodologija, formiranje kritičkog mišljenja i ponuda alternativnih rješenja.
		Profesionalne kompetencije: Ova osoba:
C	stvaranje prosudbi	• ima sposobnost integrirati znanje i baviti se složenim problemima te formulirati sudove na temelju nepotpunih ili ograničenih informacija, ali uz razmišljanje o socijalnim i etičkim odgovornostima vezanim za primjenu znanja ili sudova.
D	komunikacijske sposobnosti	• može prenositi svoje zaključke, znanje i razmišljanja na kojima se oni temelje, uz korištenje odgovarajućeg/odgovarajućih jezika auditoriju koji nije specijaliziran i koji je specijaliziran, jasno i nedvosmisleno.
		Osobne kompetencije: Ova osoba:
E	sposobnost učenja	• može podići svoje znanje na višu razinu, produbiti razumijevanje svog područja studija ili discipline i kontinuirano razvijati osobne vještine, kroz samostalno učenje i razvoj. • ima vještine učenja koje omogućavaju da nastavi studij na način koji će uglavnom biti samousmjeren i autonoman. • je stekla interpersonalne vještine i vještine timskog rada, primjerene različitim kontekstima učenja i zaposlenja te pokazuje sposobnost vođenja i/ili pokretanja inicijative i daje doprinos promjeni i razvoju.

---

3 Rezultati istraživanja i interpretacija

U nastavku rada prikazani su rezultati kvalitativne analize sadržaja kompetencija i ishoda učenja koji se stječu završetkom nastavničkih studija matematike, njemačkog jezika i književnosti, engleskog jezika i književnosti te biologije i kemije. Pri analizi se promatralo sljedeće:

- Jesu li kompetencije i ishodi učenja ispravno formulirani?

- Odgovaraju li dimenzijama generičkih deskriptora koji obuhvaćaju 7. razinu kvalifikacija, odnosno drugi ciklus studija?

3.1 Matematika – diplomski studij

Kad je u pitanju program diplomskog studija matematike, u tablici 3 izdvojene su kompetencije koje se stječu završetkom studija i pripadajuće dimenzije generičkih deskriptora iz *Osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini* označene jednim od prvih pet slova abecede (pisanima velikim slovima).

Tablica 3: Kompetencije koje se stječu završetkom studija – dimenzije generičkih deskriptora

Stječu se produbljena matematička znanja u pojedinim područjima kako to odražava naziv smjera.	A Bolje je navesti: <i>u skladu s diplomskom razinom studija.</i>
Stječu se sposobnosti matematičkog modeliranja situacija i rješavanja problema korištenjem matematičkih alata, primjenljivih u najrazličitijim zanimanjima.	B
Iza diplomiranog studenta je značajan individualni rad.	C Kompetencija nije ispravno definirana
Specifična kompetencija nastavnčkog smjera je izvođenje nastave iz matematike u osnovnim i srednjim školama.	D Kompetencija nije precizno i stilski ispravno formulirana.

Analizirajući kompetencije koje se stječu završetkom diplomskog studija matematike, može se reći da pri njihovu formuliranju generički deskriptori nisu uzeti u obzir. Naime, navedene kompetencije se ne mogu povezati sa svih pet različitih dimenzija Dublinskih deskriptora, odnosno moguće je prepoznati samo tri dimenzije, i to *znanje i razumijevanje, primjenu znanja i razumijevanja* te dimenziju *komunikacijskih sposobnosti*. Također, rečenične formulacije kompetencija koje odražavaju te tri dimenzije Dublinskih deskriptora ne odgovaraju načinu na koji su one formulirane u originalu, odnosno samo se po njihovom sadržaju raspoznaje da se radi o tim dimenzijama. Nedostaje dimenzija *stvaranja prosudbi* i dimenzija *sposobnosti učenja*. Nadalje, jedna kompetencija

uopće nije ispravno definirana, dok se u preostalim dvjema može uočiti jezična i stilska nepreciznost. Naime, u vezi s prvom kompetencijom, iza riječi: „stječu se produbljena matematička znanja u pojedinim područjima“, ispravnije bi bilo reći: „u skladu s diplomskom razinom studija“ umjesto: „kako to odražava naziv smjera“. Konačno, kad se usporede navedene kompetencije i nakon toga navedeni ishodi učenja, uočava se da nisu potpuno usklađeni, odnosno ishodi ne odražavaju u potpunosti kompetencije, što znači da su ishodi puno raznovrsniji u odnosu na kompetencije.

Tablica 4: Ishodi učenja koji se stječu završetkom studija i dimenzije generičkih deskriptora

planirati, organizirati i realizirati nastavu matematike primjenjujući načela nastave matematike koristeći različite nastavne strategije, metode i oblike rada	D
odrediti ishode učenja za pojedine nastavne cjeline, nastavne teme i zadatke	B
odabrati metode podučavanja i oblike nastavnoga rada te osmisliti i izraditi nastavnu pripremu za nastavni sat	B
metodički pravilno artikulirati nastavni sat matematike te metodički i stručno izvesti nastavni sat Matematike u osnovnoj i srednjoj školi	B, D
samostalno, intuitivno i matematički korektno definirati bilo koji matematički pojam poštujući standarde matematičke definicije	A
samostalno, matematički ispravno i metodički korektno riješiti bilo koji matematički zadatak iz udžbeničke građe za osnovne i srednje škole, odnosno uspješno formulirati primjereni matematički zadatak	B Ovo su zapravo dva zasebna ishoda učenja.
primijeniti osnovne statističke metode na rješavanje jednostavnijih zadataka statističkih istraživanja	B
primijeniti osnovne metode financijske matematike	B
matematički modelirati probleme iz svakodnevnog života	B
primijeniti znanje o ljudskome razvoju, sociokulturnim razlikama i individualnim razlikama učenika radi postizanja maksimalnih rezultata učenja za svako dijete	B

prepoznati obrazovne potrebe nadarenih učenika, učenika s teškoćama u razvoju i učenju te onih iz različitih ranjivih grupa	B Bolje je navesti: <i>potrebe djece s posebnim potrebama i djece u riziku</i>
stvoriti sigurno, poticajno i inkluzivno okruženje za učenje u skladu s različitim potrebama svakog učenika	C, D
primijeniti relevantne spoznaje o metodama učinkovitog poučavanja određenih sadržaja, uključujući i potencijalne poteškoće s kojima bi se učenici mogli suočiti	B
planirati nastavni proces i ishode učenja u skladu s razvojnim stadijem, mogućnostima i potrebama učenika	B
evaluirati svoj rad i planirati daljnji razvoj svojih profesionalnih kompetencija	C, E
poznavati standarde i etička načela nastavničke struke	A
primijeniti različite strategije za razvijanje partnerstva između obitelji, škole i zajednice	B
sudjelovati u timskome radu u različitim obrazovnim kontekstima	D
poznavati obrazovni sustav i zakonsku regulativu, uključujući i organizaciju i način upravljanja školom	A
kreirati projekte i istraživanja za unapređenje rada škole	C
samostalno donositi odluke o ocjenjivanju i vrednovanju učenika i dijeliti odgovornosti s drugim osobama koje su relevantne za razvoj učenika	C
samostalno donositi procjene, sudove i odluke u odgojno-obrazovnim situacijama	C

U odnosu na gore navedene kompetencije koje se stječu završetkom drugog ciklusa studija matematike i pregledom ishoda učenja (tablica 4), uočava se da oni odražavaju svih pet dimenzija Dublinskih deskriptora. Po njihovoj raznovrsnosti i načinu formuliranja moglo bi se reći da se prilikom njihova definiranja vodilo računa o standardu zanimanja nastavnika i generičkim deskriptorima navedenim u *Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini*. Nadalje, uočeno je da je od ukupno 22 ishoda učenja njih najviše na dvjema najnižim

razinama, i to tri ishoda na razini A, a dvanaest ishoda na razini B. Pet ishoda je na razini C, tri ishoda se odnose na razinu D, dok je samo jedan ishod na razini E. Smatramo da ishodi učenja u okviru diplomskog studija trebaju puno više po svom broju i sadržaju odražavati dimenzije *stvaranje prosudbi, komunikacijske sposobnosti*, a naročito, *sposobnosti za daljnje učenje*. Zapravo, najmanje treba biti ishoda učenja koji odražavaju razinu A i B. Isto tako, mišljenja smo da bi bilo bolje poredati sve ishode koji pripadaju određenoj dimenziji jedan za drugim, od razine A do razine E. Također, i ovdje se neke ishode učenja moglo preciznije, jasnije i stilski pravilnije formulirati. Naprimjer, ishod broj 4 zapravo sadrži dva zasebna ishoda te bi ih tako trebalo i navesti. Dalje, u okviru ishoda broj 11, bilo bi bolje reći: „Prepoznati obrazovne potrebe djece s posebnim potrebama kao i djece u riziku“ od formulacije koja je navedena.

3.2 Njemački jezik i književnost – diplomski studij

U tablici 5 izdvojene su kompetencije koje se stječu završetkom diplomskog studija njemačkog jezika i književnosti i odgovarajuće dimenzije generičkih deskriptora iz *Osnova kvalifikacijskog okvira*.

Tablica 5: Kompetencije koje se stječu završetkom studija – dimenzije generičkih deskriptora

Studenti, pored stečenih znanja na preddiplomskom studiju, postaju osposobljeni za samostalni rad u školama, te svekoliku obradu, prevođenje i interpretaciju	D
Završetkom diplomskog studija studenti i studentice mogu raditi u osnovnim i srednjoškolskim obrazovnim ustanovama, i to kao nastavnici Njemačkog jezika, u knjižnicama, arhivima te institutima i drugim ustanovama gdje se obrađuje građa i/ili je predmet proučavanja napisan njemačkim jezikom, bez obzira na vrijeme i svrhu njegova nastanka.	D Kompetencija nije ispravno formulirana.

Kad je riječ o kompetencijama koje se stječu završetkom drugog ciklusa studija njemačkog jezika i književnosti, smatramo da pri njihovoj formulaciji uopće nisu konzultirani deskriptori koji se navode u *Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini*. Naime, navedene su samo dvije kompetencije koje ne odražavaju pet dimenzija na koje se deskriptori odnose, nego samo dimenziju *komunikacijskih sposobnosti*.

Tablica 6: Ishodi učenja koji se stječu završetkom studija i dimenzije generičkih deskriptora

svi ishodi nakon preddiplomskog studija	ishod učenja nije ispravno formuliran
kompetencija: poznavanje njemačkog jezika na razini C2	ishod učenja nije ispravno formuliran
izrada pripremnih materijala za nastavu u osnovnim i srednjim školama	B
sposobnost prenošenja znanja iz njemačkog jezika i književnosti učenicima osnovnih i srednjih škola	D
definicija njemačke književnosti i njezinih razdoblja	A
definicija i izrada nastavnih planova i programa nastave njemačkog jezika u osnovnim i srednjim školama	A, B

Što se tiče ishoda učenja diplomskog studija njemačkog jezika i književnosti navedeno je samo njih šest, s tim da prva dva ishoda učenja uopće nisu ispravno formulirana, dok je i formulacija ostalih ishoda učenja problematična. Među ishodima prevladavaju prve dvije, odnosno niže razine A i B od ukupno pet dimenzija. Ne može se zaključiti da su prilikom definiranja ishoda učenja koje stječu magistri struke njemačkog jezika i književnosti pri okončanju svog studija korišteni generički deskriptori koji se navode u *Osnovama kvalifikacijskog okvira u BiH*.

3.3 Engleski jezik i književnost – diplomski studij

U tablicama 7 i 8 izdvojene su kompetencije i ishodi učenja koji se stječu završetkom diplomskog studija engleskog jezika i književnosti te odgovarajuće dimenzije generičkih deskriptora.

Tablica 7: Kompetencije koje se stječu završetkom studija – dimenzije generičkih deskriptora

po završetku diplomskoga studija studenti će biti osposobljeni samostalno izvoditi nastavu ili nastaviti 3. ciklus studija	D
moгуćnost zapošljavanja u obrazovanju, u znanosti, u medijima, agencijama, tvrtkama, državnim institucijama itd.	Kompetencija nije ispravno formulirana.

U okviru kompetencija koje se stječu završetkom diplomskog studija engleskog jezika i književnosti također su, kao i kod diplomskog studija njemačkog jezika i književnosti, navedene samo dvije kompetencije za koje se može reći da se odnose samo na dimenziju D generičkih deskriptora. Prema tome, može se zaključiti da se autori ovog programa nisu vodili generičkim deskriptorima drugog ciklusa studiranja po bolonjskome procesu. Od dviju navedenih kompetencija, jedna uopće nije ispravno formulirana.

Tablica 8: Ishodi koji se stječu završetkom studija – dimenzije generičkih deskriptora

definirati i tumačiti složenije lingvističke pojmove od temeljnih lingvističkih disciplina do specifičnih, poput analize diskursa	A
interpretirati i jezično analizirati složenije aspekte jezične uporabe	A
samostalno pisati zahtjevnije tekstove, od duljih eseja do književnih osvrtava	B
analizirati i kritički razmatrati različita književna djela	C
prepoznati i analizirati različita razdoblja iz povijesti engleskoga jezika	A
usvojiti osnovne didaktičke i metodičke teorije i znati ih definirati	A
osmisliti, pripremiti i izvoditi nastavu s učenicima različitih dobnih skupina	D
odabrati i praktično primijeniti različite metode rada u radu s učenicima	B
izraditi vlastite nastavne materijale prilagođene različitim dobnim skupinama i sposobnostima učenika	B
upoznati temeljne postavke usvajanja engleskog jezika	A
kritički ocijeniti i odabrati odgovarajuće ideje za poučavanje engleskog jezika	C
pripremiti, provesti i predstaviti istraživanje odabranog aspekta nastave engleskog jezika	B, C
razviti profesionalna znanja, vještine i sposobnost	C
razviti profesionalnu etiku	C
razviti samostalnost i odgovornost	C

Što se tiče ishoda učenja koji se stječu završetkom diplomskog studija engleskog jezika i književnosti, od njih ukupno petnaest, pet ih se odnosi na prvu

dimenziju, četiri na drugu, šest na treću, jedan na četvrtu i nijedan na petu. I ovdje se može ponoviti ono što je rečeno ranije za diplomski studij matematike. Naime, ishodi učenja u okviru diplomskog studija trebaju puno više odražavati posljednje tri dimenzije generičkih deskriptora, i po svom broju i po sadržaju. Dimenzija *stvaranje prosudbi*, posebice dimenzija *komunikacijske sposobnosti*, je prisutna puno manje u odnosu na prve dvije dimenzije, dok dimenzije 5, *sposobnosti učenja*, uopće nema. I ovdje predlažemo da se svi ishodi koji spadaju u određenu dimenziju poredaju jedan za drugim, od najniže prema najvišoj razini.

3.4 *Biologija i kemija – diplomski studij*

U programu diplomskog dvopredmetnog studija biologije i kemije kompetencije i ishodi učenja koji se stječu završetkom studija nisu prikazani odvojeno, pa ni u analizi nisu razdvojeni.

Tablica 9: Kompetencije i ishodi učenja koji se stječu završetkom studija – dimenzije generičkih deskriptora

izvođenje nastave Biologije i Kemije u osnovnim i srednjim školama	D
odgovoran rad po najnovijim principima nastavničke struke u procesu prijenosa znanja i vještina učenicima	Ovo je suviše, obuhvaćeno je prethodnim, pa treba spojiti s prvim.
stručnu primjenu metoda rada na terenu i laboratorijima	B
odabrati i primijeniti moderne i klasične metode analize	B
rad na fakultetima i prirodoslovnim ustanovama, rad u biološkim i kemijskim laboratorijima opće, specijalizirane i istraživačke namjene od značaja za one segmente tržišnog i društvenog interesa u kojima je znanje biologije i kemije nužno	Ovo nije formulacija ni kompetencije ni ishoda učenja.
primjenu znanja i principa biologije i kemije u svakodnevnom životu, terenskom radu i brojnim izvannastavnim aktivnostima	B
obavljanje jednostavnih i složenih zadataka, samostalno ili u grupi, u sklopu znanstveno-istraživačkog rada	B, C

Prije svega, nije jasno odnose li se formulirane rečenice na kompetencije ili na ishode učenja jer to nije naznačeno. Nadalje, iz sadržaja formulacija bi se moglo reći da četiri formulacije pripadaju dimenziji B, a dvije dimenziji D. Za drugu po redu smatramo da je suvišna, odnosno da bi je eventualno trebalo pripojiti prvoj. Što se tiče pete formulacije, ona niti je kompetencija niti ishod učenja. Sve u svemu, može se reći da bi pri pisanju kompetencija i ishoda učenja diplomskog dvopredmetnog studija biologije i kemije trebalo koristiti generičke deskriptore koji se navode u *Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini*.

4 Zaključak

Bosna i Hercegovina je već gotovo dva desetljeća u procesu reforme visokoga obrazovanja, čiji je glavni cilj stvaranje europskog prostora visokog obrazovanja. Jedna od ključnih točaka u reformi bila je stvaranje temelja za omogućavanje priznavanja i usporedivosti programa i kvalifikacija koje se stječu završetkom studija kako bi se olakšalo njihovo prepoznavanje u drugim europskim zemljama. U tu svrhu izrađen je *Kvalifikacijski okvir za europski prostor visokog obrazovanja* te nacionalni okviri koji su s njim usklađeni. U Bosni i Hercegovini je stvaranje državnog (nacionalnog) kvalifikacijskog okvira još uvijek u procesu izrade, ali je 2010. godine donesen dokument pod nazivom *Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini*. On određuje standarde postignuća koji se očekuju od osoba koje su stekle određenu diplomu te služi kao referentna točka za koordiniranje izrade nastavnih planova i programa, metoda učenja i ocjenjivanja te načina praćenja obrazovnog procesa. Zbog toga nas je zanimalo u kojoj mjeri su se autori pri izradi programa nastavničkih studija na drugoj razini ciklus, odnosno pripadajućoj 7. razini kvalifikacija vodili deskriptorima koji opisuju kvalifikacije koje se stječu kroz pripadajuća znanja, vještine i kompetencije. Kvalitativna analiza sadržaja kompetencija i ishoda učenja koji se stječu završetkom diplomskog studija i njihovom usporedbom s generičkim deskriptorima koji se navode u *Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini* nije pokazala da su se autori vodili navedenim pri izradi programa. Preporučene dimenzije generičkih deskriptora mogu se prepoznati u nekim dijelovima, ali nije dokazano da su se autori pri izradi programa koristili *Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini*. Ako želimo imati

programe koji će biti priznati i prepoznati u zemljama u inozemstvu, nužno je pri njihovu kreiranju paziti da određenoj razina studija odgovara adekvatna razina kvalifikacija te da se završetkom studija steknu i usvoje relevantna znanja, vještine i kompetencije koje će biti prepoznate i omogućiti horizontalnu i vertikalnu mobilnost studenata te njihovu zapošljivost i u drugim europskim zemljama.

Provedeno istraživanje potiče nekoliko novih pitanja za buduća istraživanja na ovu temu. Naime, bilo bi također potrebno provjeriti jesu li kompetencije i ishodi učenja koji se stječu završetkom prvog ciklusa nastavničkih studija matematike, biologije i kemije, njemačkog jezika i književnosti te engleskog jezika i književnosti Sveučilišta u Mostaru usklađeni s deskriptorima koji opisuju šestu razinu kvalifikacija u *Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini*, a samim time i s deskriptorima kvalifikacija prvog ciklusa studiranja *Kvalifikacijskog okvira europskog prostora visokog obrazovanja*. Nakon toga bi bilo poželjno istražiti u kakvom su odnosu kompetencije i ishodi učenja prvog i drugog ciklusa nastavničkih studija matematike, biologije i kemije, njemačkog jezika i književnosti te engleskog jezika i književnosti, odnosno čine li kompetencije i ishodi učenja kvalifikacije prvostupnik, koje se stječu završetkom preddiplomskog studija (niža razina) adekvatnu podlogu za stjecanje kvalifikacije magistra struke po okončanju diplomskog studija (viša razina).

Literatura

Bergen Communiqué (2005). *The European Higher Education Area – Achieving the Goals*. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005. Preuzeto s:

http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2005_Bergen_Communique_english_580520.pdf

Berlin Communiqué (2003). *Realising the European Higher Education Area*. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Berlin, 19. September 2003. Preuzeto s: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2003_Berlin_Communique_English_577284.pdf

Bologna Declaration (1999). *Joint Declaration of the European Ministers of Education*, Bologna, 19. June 1999. Preuzeto s: http://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/1999_Bologna_Declaration_English_553028.pdf

Bologna Process Coordination Group for Qualifications Framework (2009). Report on Qualifications Frameworks. Preuzeto s: http://ehea.info/media.ehea.info/file/2009_Leuven_Louvain-la-Neuve/91/4/2009_QF_CG_report_594914.pdf

Bologna Working Group on Qualifications Frameworks (2005). *A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area*. Copenhagen: Ministry of Science, Technology and Innovation. Preuzeto s: http://ehea.info/media.ehea.info/file/WG_Frameworks_qualification/71/0/050218_QF_EHEA_580710.pdf

Bologna Working Group on Qualifications Frameworks (2007). *National Qualifications Frameworks Development and Certification*. Report from Bologna Working Group on Qualifications Frameworks. Preuzeto s: http://ehea.info/media.ehea.info/file/WG_Qualifications_frameworks/40/0/QualificationsFrameworks_report2007_581400.pdf

Bologna Working Group on Qualifications Frameworks (2012). Report by the EHEA working group on Qualifications Frameworks 2009-2021. Preuzeto s: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2012_Bucharest/86/6/Qualifications_Frameworks_Working_Group_Report_607866.pdf

Bucharest Communiqué (2012). *Making the most of our potential: Consolidating the European Higher Education Area*. Bucharest, Romania. Preuzeto s:

http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Bucharest_Communique_2012_610673.pdf

Danish Bologna Seminar 27th-28th March 2003. Qualifications Structures in European Higher Education: To consider alternative approaches for clarifying the cycles and levels in European higher education qualifications Preuzeto s: http://www.aic.lv/bologna/Bologna/Bol_semin/Copenh/S_Adam.pdf

ENQA (2012). Quality Assurance and Qualifications Frameworks: exchanging good practice. Brussels: ENQA. Preuzeto s: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/enqa_wr_21.pdf

European Commission/EACEA/Eurydice (2020). The European Higher Education Area in 2020: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Preuzeto s: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/sites/default/files/ehea_bologna_2020_0.pdf

Faber, M., Westerheijden, D. (2001). European Degree Structure and National Reform in J. Enders et al. (eds.) *Reform of Higher Education in Europe*, 11–28. Rotterdam: Sense Publishers.

Feeney, S., Horan, C. (2015). The Bologna Process and the European Qualifications Framework: A Routines Approach to Understanding the Emergence of Educational Policy Harmonisation – From Abstract Ideas to Policy Implementation, in J. Hogan and M. Howlett (eds.) *Policy Paradigms in Theory and Practice*, 189–216. New York: Palgrave Macmillan

Feeney, S., Hogan, J. (2016). A Path Dependence Approach to Understanding Educational Policy Harmonisation: The Qualifications Framework in the European Higher Education Area. *Higher Education Policy*. Doi: 10.1075/s41307-016-0019-3. Preuzeto s: https://www.researchgate.net/publication/309445193_A_Path_Dependence_Approach_to_Understanding_Educational_Policy_Harmonisation_The_Qualifications_Framework_in_The_European_Higher_Education_Area/link/5efce11da6fdcc4ca441141b/download

Karseth, B., Solbrekke, T. D. (2010). Qualifications Frameworks: the avenue towards the convergence of European higher education? *European Journal of Education*, Vol. 45, No. 4., 563–576.

Krnić, M. (2021). *Promjene obrazovanje solo pjevača i nastavnika u solo pjevanju*, Doktorska disertacija, Sveučilište u Mostaru.

London Communique (2007). *Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalized world*. London, 18 May 2007. Preuzeto s: <http://www.>

eha.info/Upload/document/ministerial_declarations/2007_London_Communique_English_588697.pdf

Ministarstvo civilnih poslova Vijeća Ministara BiH (2010). *Osnove kvalifikacijskog okvira u BiH*. Preuzeto s: <https://eqf.ba/wp-content/uploads/2019/03/Osnove-kvalifikacijskog-okvira-u-BiH-H.pdf>

Prague Communique (2001). *Towards the European Higher Education Area*. Communique of the meeting of European Ministers in charge of higher education in Prague on 19 May 2001. Preuzeto s: http://eha.info/Upload/document/ministerial_declarations/2001_Prague_Communique_English_553442.pdf

Sorbonne Joint Declaration (1998). *EHEA ministerial conference Sorbonne: Joint declaration on harmonization of the architecture of the European higher education system*. Preuzeto s: http://eha.info/media.eha.info/file/1998_Sorbonne/61/2/1998_Sorbonne_Declaration_English_552612.pdf

Vijeće Europe i Europska komisija (2007). *Okvir za visokoškolske kvalifikacije u Bosni i Hercegovini*. Preuzeto s: <https://eqf.ba/wp-content/uploads/2019/04/Okvir-za-visoko%C5%A1kolske-kvalifikacije-u-BiH.pdf>

Vijeće Ministara BiH (2015). *Odluka o usvajanju akcijskog plana za izradu i provedbu kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2014. – 2020*. Sarajevo: Službeni glasnik BiH, br. 28.